

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Глушецький А. Высоки ли доходы у кооператоров? // Эк. и жизнь. – 1990. – № 2; Його ж. Кооперативная политика: итоги, противоречия, направления оптимизации // Экон. Науки. – 1990. – № 4. – С. 52-68; Шапошников А. Н. Что такое кооперация и как с ней бороться? // ЭКО: эк-ка и организация пром. пр-ва. – 1990. – № 10. – С. 35-52; Барбашов В., Чебатков И. Кооперативный сектор: проблемы и перспективы: Экон. Обзор // Экономика и жизнь. – 1991. – № 20. – С. 12; Коржухина Т. Судьбы кооперации // Соц. труд. – 1991. – № 9. – С. 73-76.
2. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ, ф. 5116, оп. 19, спр. 3066, арк. 31.
3. Там само, арк. 47.
4. Там само, арк. 31.
5. Там само, арк. 32.
6. Там само.
7. Там само, арк. 40.
8. Там само, арк. 47.
9. Там само, арк. 32.
10. Там само, арк. 31.
11. ЦДАВОВУ, ф. 5116, оп.19, спр.3073, арк. 79.
12. ЦДАВОВУ, ф. 5116, оп.19, спр.3066, арк. 14.
13. Там само, арк. 13.
14. Там само, арк. 41.
15. Там само, арк. 47.
16. Там само, арк.14
17. Там само.
18. Там само, арк. 34.

Аннотація

Исследуется ход реализации Закона СССР “О кооперации” в сферу искусства, виды и количество таких кооперативов; внимание сосредоточено на факторах прекращения их деятельности.

Гречка А.

**ЗАКОНОДАВЧЕ ВИБОРЮВАННЯ
ЛІВОБЕРЕЖНИМИ ДЕПУТАТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ
НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНІХ ПРАВ УКРАЇНИ В 1906 – 1907 РР.**

Проблема боротьби лівобережних депутатів Державної Думи Росії в 1906 – 1907 рр. за національно-освітні права українського народу має велику наукову значущість для глибшого розуміння співвідношення влади і правового становища українського народу. Тема має значну суспільно-політичну актуальність у нинішніх умовах розбудови Української держави, оскільки її висвітлення може сприяти правильній лінії уряду в галузі освіти.

Проблема частково зачіпалася у публікаціях сучасних істориків В. Й. Борисенка, Г. А. Непорожньої, колективній праці В. В. Іваненка, А. І. Голуба, С. І. Світленка, монографіях В. В. Тригубенко, Л. С. Нестеренко, В. Г. Сарбея, у наукових статтях Н. П. Калениченко, Ж. Д. Ільченко та інших авторів. Крім того, певні її сюжети знайшли відображення у дисертаціях О. І. Білокінь, О. М. Гайдая. Але в цілому, вона недостатньо висвітлена у вітчизняній історіографії, що й зумовило авторку звернутися до її поглибленого дослідження.

Проголошення царським маніфестом 17 жовтня 1905 р. різноманітних свобод викликало у патріотичних сил України сподівання на вирішення національних проблем українського народу легальним способом у стінах першої Державної Думи (10.V – 21.VII.1906), вищого законодавчого органу імперії. Виборче право дозволяло виборцям обирати певну частину депутатів від селян і робітників. Але більшість українських депутатів була далекою від національних потреб України.

Від селян Полтавської губернії були обрані член Української демократичної партії В. Шемет, М. Онацький, від Чернігівської губернії І. Шраг, П. Чижевський, національно свідомі представники народних інтересів. Зокрема, В. Шемет вже на той час був досить знаною людиною не тільки в Лубнах Полтавської губернії, але й по всій Україні. Саме він разом з братом Миколою створив і почав видавати з грудня 1905 р. першу в Україні газету українською мовою “Хлібороб”. Головним напрямком діяльності газети стало

відстоювання соціально-економічних і національних прав українського селянства. Незважаючи на короткочасність існування, вийшло всього 5 чисел, газета користувалася надзвичайно великим попитом по всій Україні й справила значний вплив на активізацію національного руху серед різних кіл українського громадянства.

Національно свідомі депутати від України створили у першій Державній Думі позапартійну “Українську думську громаду”, що свідчило про їх намір відстоювати інтереси України з думської трибуни. Звичайно, не всі члени української громади мали необхідні знання, відповідну національну свідомість, ораторський хист і були готові до активної думської діяльності в ім'я України. Серед українських депутатів своєю освіченістю, національно-патріотичною спрямованістю та активністю виділялися лівобережці І. Шраг, В. Шемет, П. Чижевський, які вже мали багаторічний досвід боротьби за національно-культурні права українського народу. Саме ця трійка й визначала національно-патріотичний характер діяльності української громади в думі. Головою громади було обрано В. Шемета.

Фактично друкованою трибуною “Української думської громади” став тижневий журнал “Украинский Вестник”, що почав виходити в Петербурзі з 21 травня 1906 р. російською мовою. Головним редактором журналу і секретарем редакції були активні учасники українського національно-визвольного руху М. Славінський і Д. Дорошенко. Журнал ставив своїми завданнями: “з'ясувати українське національне питання з історичної, побутової, соціальної й економічної сторінки, визначити місце і значення України поміж іншими областями нової демократичної Росії, сприяти справедливому вирішенню національного і обласного питання взагалі” [6, с. 127]. Активну участь у роботі журналу брали українські депутати В. Шемет, П. Чижевський, І. Шраг, М. Біляшівський, член Державної Ради Д. Багалій, члени української петербурзької громади О. Лотоцький, П. Стебницький, М. Могилянський, С. та О. Русови й інші діячі українського національно-визвольного руху. До роботи в журналі підключився і М. Грушевський, готуючи в ньому відповідальні за змістом передові статті. Журнал давав читачам інформацію про напрямок роботи Державної Думи, позицію української громади в ній, пропагував культурно-освітні потреби українського народу, виступав на їх захист.

Члени “Української думської громади” брали участь у виробленні різних законопроектів, дебатах з приводу аграрної реформи, національно-територіальної автономії України, національно-культурних проблем українського народу. У відстоюванні інтересів України вони спиралися на волю своїх виборців, отримані від них накази під час виборів до думи і в перші місяці її роботи.

Велику увагу приділила громада аналізу законопроекту Міністерства освіти “Про заведення загальної освіти в Росії”, його доповнення положеннями, які б відповідали національним інтересам українського народу. Українська громада пропонувала: у початковій школі вчити дітей рідною мовою тієї шкільної округи, якою розмовляють тамтешні люди; рідною мовою шкільної округи вважається мова, яка визначена місцевою виборною управою; хто не згоден з рішенням земської управи про шкільну мову, може те рішення оскаржити; в місцевостях, де говорять різними мовами, треба, щоб і меншість будь-якого народу мала право навчатися в школі рідною мовою; російську мову, як мову державну, в початкових класах потрібно вчити [1, с. 68].

При всій демократичності, додатки української громади до міністерського законопроекту відображали не конкретні інтереси українського народу, а інтереси всіх народів Російської імперії. Цим самим вони хибували на неконкретність визначення становища українського народу серед “інородців” Російської імперії. В офіційній політиці й суспільній свідомості абсолютної більшості громадськості Російської імперії в результаті тривалої антиукраїнської політики усталилася думка про те, що український народ не має своєї мови, а говорить зіпсованою російською мовою, своєрідним “наріччям”. У цьому випадку він згідно запропонованих до законопроекту змін не підпадав під дію майбутнього закону про освіту. За відсутності узагальнюючого закону про визнання української мови місцеві органи влади в Україні не могли дати дозволу на її використання в школах, не порушивши міністерські й царські укази про її заборону. Тим більше, що значна частина досить впливових чиновників, буржуазії та громадських діячів також не визнавала української мови. Головною причиною недосконалості перших кроків української громади Державної Думи у відстоюванні національних культурно-освітніх потреб українського народу стала відсутність досвіду законотворчої діяльності в умовах особливостей багатонаціональної Російської імперії. Однак, і в такому варіанті доповнення української громади до міністерського законопроекту про освіту продемонстрували демократичні підходи українських депутатів до вирішення культурно-освітніх проблем народів Російської імперії. Закон про освіту не був прийнятий першою Державною Думою, а сама вона розпущена. Окремі дослідники вважають, що “розпуск першої Державної Думи, як це не парадоксально, сприяв підвищенню національно-визвольного руху, зокрема в галузі освіти” [3, с. 10].

Стосовно Лівобережної України це твердження не підтверджується наявним фактичним матеріалом, мова про нього може йти тільки у зв'язку з початком виборчої кампанії до другої Державної Думи, коли дійсно позвинулася діяльність різних патріотичних сил.

Важливе значення в посиленні українського освітнього руху на Лівобережній Україні, як і в усій Україні, мала діяльність українських депутатів у другій Державній Думі (5.III – 15.VI.1907). Активну участь у роботі української громади брали депутати від Лівобережної України, зокрема, від селян Чернігівської губернії вчитель В. Хвіст, від Полтавської – вчитель Ю. Сайко. Створена з 40 українських депутатів

українська думська громада демонструвала виняткову єдність при вирішенні тих питань, що стосувались національно-культурних проблем України і навколо яких велася тривала і наполеглива боротьба.

У своєму ставленні до вирішення культурно-освітньої проблеми України громада діяла на основі затвердженої програми, один з пунктів якої передбачав: заведення вселюдної початкової освіти і націоналізації школи. В середніх і вищих школах мають бути виклади української мови, літератури і історії [5, с. 84]. Особливу активність українська громада думи виявила під час обговорення проекту Міністерства освіти про народну освіту.

Депутат від Чернігівської губернії вчитель В. Хвіст у своєму виступі наголошував на низькому рівні народної освіти, а головну вину в безграмотності й забитості українського народу покладав на царський уряд, з обуренням говорив про жебрацький стан народних учителів України, їх постійне приниження й переслідування з боку шкільних і поліцейських чиновників, репресії, яких вони зазнають за намагання підвищити народну освіту через вживання у навчальному процесі української мови. Різкій критиці піддав В. Хвіст церковнопарафіяльні школи з їх рутинним навчанням і вихованням в дусі покірності та відданості престолу й церкві. Виражаючи думку передових педагогів і громадських діячів, український депутат пропонував замінити їх земськими школами з більшою демократичністю та освітньою ефективністю, що йшло врозріз з офіційною лінією Міністерства освіти. Головний важіль у кардинальному поліпшенні народної освіти в Україні депутат вбачав у введенні в школи української мови, доступної для абсолютної більшості дітей [4, с. 546-547]. Подібні настрої панували й серед інших членів української громади.

Особливо яскравим і різким при обговоренні міністерського аграрного законопроекту був виступ депутата від полтавських селян Ю. Сайка. Він був підготовлений патріотичною частиною української думської громади і відображав її погляди не тільки на аграрні, але насамперед на національно-освітні проблеми України. В аналізі попереднього виступу міністра освіти 15 травня 1907 р. він, зокрема, відзначив: "міністр освіти сказав – в школі вся сила в учителі: будуть хороші вчителі – будуть у них і хороші школи. Не буде вчителів – шкіл відкривати не можна. Кажучи про грамотність різних народів, міністр ні слова не сказав про грамотність того 25 млн. населення, діди і прадіди якого принесли багато користі європейській культурі і, перемагаючи сильних ворогів Росії, першими підійшли до підніжжя Кавказу. Нехай же міністр разом з вами, народні представники, почує від мене – сина України, спадкового козака – про політику уряду, яка застосовувалася до народної освіти України. І тоді видно буде: винний вчитель чи хто-небудь інший" [8, с. 128].

Учитель Ю. Сайко далі виклав той погляд на історію освіти, який зародився ще в програмних документах РУП. Зокрема, він наголосив на тому, що народна освіта почала розвиватися в Україні набагато раніше ніж у Московщині, а до кінця XVIII ст. українці мали свою національну школу, з неї до Москви брали учителів і архієреїв для просвіти росіян. До об'єднання з Московією в Україні діяли 27 друкарень, а в Москві – одна. Централізм Катерини II, продовжував учитель, знищив культуру і самотність України, жорстокими указами 1863 р. і 1876 р. російський уряд закрити дорогу проявам українського духу в літературі й науці, почав заводити школи російські, внаслідок чого освіта не розвивалася, а падала. Грамотність в Україні нижча, ніж будь-де в Росії (10% серед сільського населення і 4% серед жінок). Після цього полтавський депутат риторично запитував про те, що навряд чи в цій ситуації винний народний учитель.

Від імені всього українського народу вчитель Ю. Сайко ставив до царського уряду вимоги: "щоб для українського населення на території України народна школа була безплатною і національно-українською; викладання у ній мало вестися рідною мовою. Програми шкіл мали бути перероблені, причому російська мова становить окремий предмет вивчення; щоб негайно вжити всіх заходів для створення підручників, які б і по мові, і по змісту відповідали такій школі; щоб негайно відкрити курси для вчителів і вчительок з української мови, історії української літератури й історії України. Курси повинні були бути тимчасовими; щоб у навчальних закладах на території України, де готуються вчителі, було введено в курси вивчення названих предметів; щоб в Київському, Харківському і Одеському університетах також відкрити кафедри з названих предметів, а також кафедру української етнографії; реалізація цих принципів, детальна розробка програми і проведення цих принципів у життя на місцях мала бути покладена на місцеві самостійні автономні органи самоуправління" [8, с. 128-129].

Виступ Ю. Сайка підтримав депутат від Чернігівщини вчитель В. Хвіст, який, між іншим, прямо заявив, що доки в Україні не запровадять місцевої мови, доти у нас рівень освіти не підніметься [7, с. 277].

Це вперше з такою силою і відвертістю українська прогресивна громада з трибуни вищого законодавчого органу Російської імперії звинуватила останню в переслідуваннях і пригніченні культури українського народу через російську школу. Висловлювалися вимоги революційно-національного характеру, які підірвали основи імперії і не могли бути задоволені інакше як тільки в результаті повалення панівного режиму. В шляхах вирішення національної освітньої проблеми України частина демократично налаштованих депутатів Державної Думи від України, в тому числі й від Лівобережної, солідаризувалася з революційними силами, представленими насамперед в українських політичних партіях. Можливе об'єднання демократичних і революційних сил України на платформі вирішення національної освітньої проблеми було смертельно небезпечним для всієї імперії і тому неприйнятним для уряду.

Головним результатом роботи української громади при обговоренні проекту Міністерства освіти про народну освіту стало рішення про введення до нього цілого ряду суттєвих поправок. Вони передбачали:

освіту в початковій школі на рідній мові тієї людності, що населяє регіон; в тих регіонах, де живуть люди різних національностей, тим, хто становив меншість, мало бути забезпечено право на отримання освіти рідною мовою; російська мова мала вивчатися окремо; надання права органам місцевого самоврядування давати дозвіл на видання і використання підручників для початкових шкіл [5, с. 89-90]. Заключне рішення підписали 37 депутатів, представників усіх фракцій, крім соціал-демократів, мусульманської та польської груп [2, с. 13-14].

За своїм змістом “рішення 37” істотно різнилося від виступу полтавського депутата-вчителя Ю. Сайка. Воно мало ліберальніший характер, що свідчить про внутрішню боротьбу між радикально і ліберально налаштованими депутатами. “Рішення 37” мало демократичний, узагальнений для всієї Російської імперії характер, без конкретної прив’язки до України і це пізніше зіграло негативну роль у боротьбі патріотичних сил за вирішення української культурно-освітньої проблеми. Незважаючи на всі недоліки, позиція української громади в національно-освітній проблемі мала винятково важливе значення.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Белоусенко О. Украинский парламентский клуб // Украинский вестник. – 1906. – № 1. – 165 с.
2. Білокінь О. І. Українське питання в Державній Думі Російської імперії (1906 – 1917). – Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2001. – 20 с.
3. Гайдай О. М. Рух української громадськості за національну початкову освіту. Кінець XIX ст. – початок 1917 р. – Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2005. – 17 с.
4. Государственная Дума. Второй созыв. – Т. 1. – 547 с.
5. Менишиков М. Национальная трещина // Новое время. – Петербург. – 1911. – 8 декабря. – С. 4-16.
6. Іваненко В. В., Голуб А. І., Світленко С. І. Українське питання в Російській імперії та Радянському Союзі (XVIII – перша половина XX ст.). – Дніпропетровськ: Промінь, 1998. – 191 с.
7. Сарбей В. Г. Національне відродження України // Україна крізь віки. – Т. 9. – К., 1999. – 335 с.
8. Тригубенко В. В., Нестеренко Л. С. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років. – К.: Либідь, 2002. – 128 с.

Поплавський О.

ОСВІТНІ ПЕРЕДАЧІ ДЛЯ ДІТЕЙ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

Освіта – процес розвитку та саморозвитку особи, пов’язаний з опануванням соціально значущого розвитку людства, втіленого у знаннях та уміннях, творчій діяльності й емоційно-ціннісному ставленні до світу. Це необхідна умова збереження й розвитку матеріальної та духовної культури. Основний шлях набуття освіти – навчання та самоосвіта.

У комплексі завдань, які виконують електронні засоби масової інформації, важливе місце належить поширенню знань.

Проблеми використання телебачення і радіо як технічних засобів навчання, освіти, досліджували за радянських часів А. Мельникова (Радио – детям (1966 р.), Б. Вовк (3 мікрофоном у світі прекрасного (1967), В. Ксенофонов (А если в семье телевизор й... дети? (1973 р.), Л. Чашко (Кіно, радіо, телебачення у виховній роботі (1979 р.). Матеріали, присвячені педагогічним вимогам підвищення ефективності впливу телебачення на виховання підростаючого покоління, опубліковані у збірнику “Телевидение й дети” (1976 р.). Феномен навчального ефіру незалежної України серйозно ніким не вивчався, тим більше не було опубліковано жодної монографії за досліджуваний період. Тим і зумовлюється вибір теми даної статті.

Відомий український педагог В. О. Сухомлинський, вважаючи, що мистецтво – засіб виховання чутливої совісті, писав: “Школа має навчити людину жити у світі прекрасного, щоби вона не могла жити без краси, щоб краса світу створювала красу і в ній самій” [1, с. 411] Навчальне телебачення допомагає школі втілювати цю пораду в життя. Літературно-естетичні та історичні цикли, цикли з природничих дисциплін дають можливість залучити учнівську молодість і дошкільнят до творчості видатних майстрів вітчизняної і світової культури, до світу живопису, театру, музики, історії нашої Вітчизни, виховують усвідомлення приналежності до свого народу, його культурних цінностей.

Вхід телебачення у систему середньої і вищої освіти в нашій країні був дуже швидким і підтримувався прогресивними педагогами. Спочатку телебачення, як і кіно, на уроках подавалося фрагментарно, що, відповідно, не могло повністю задовольнити потреб ні учнів, ні педагогів. Почалися дискусії щодо ролі і місця телебачення на уроці, в післяурочний час, вдома; про його значення у вихованні і в повсякденному житті вчителя, учня, кожної людини [2], [3], [4].

Освіта за допомогою телебачення використовує різні жанри: репортаж з лабораторії, музею, інтерв’ю з діячами культури, вченими й ін. Телеекскурсії по залах музеїв, виставочних залах, пам’ятних місцях дають